

วารสารศิลปกรรมศาสตร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ฉบับปฐมฤกษ์ 2548

พินิจความงามลายไทย

ดำรงค์ ชีวะสารโ

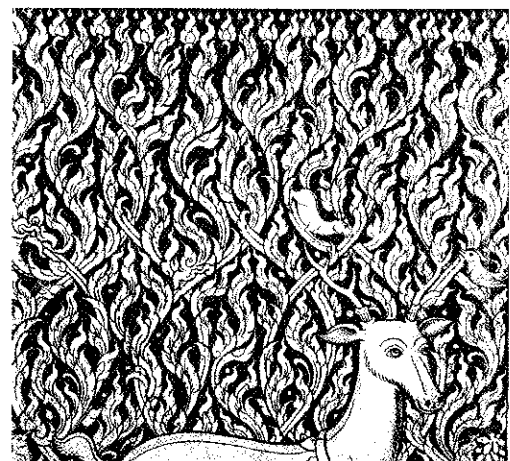
ลายไทย คือลายที่มีลักษณะแสดงตัวลาย การผูกลายตลอดจนการใช้ที่เหมาะสมกับรสนิยมของคนไทย ลายไทยนับเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาแต่โบราณ จัดว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของศิลปะไทยสาขาต่างๆ ซึ่งสามารถระบุสถานที่ กาลเวลาและฐานะของบุคคลได้ และยังแสดงให้เห็นวิวัฒนาการของศิลปะแต่ละยุคสมัย ทำให้ทราบความสามารถคิดสร้างสรรค์ต่อไปได้อีก ทั้งสกุลช่างแต่ละสกุลยังมีแบบอย่างเฉพาะอีกด้วย จนปัจจุบันมีลายไทยมากมายหลายแบบสุดแต่ว่าจะคิดสร้างสรรค์ขึ้นตามความต้องการ เช่น ลายที่จะนำไปเขียนระบายสี เขียนลายรดน้ำ ลายที่ใช้ในการปั้น แกะสลัก ฯลฯ

รูปที่ ๑ ลายปูนปั้นพระวิหารวัดนางพญา
ในเมืองศรีสัชนาลัย สุโขทัย

ลายไทย คือรูปแบบอันประกอบด้วยเส้นเขียนหรือแกะสลัก โดยมีความงดงามเป็นที่นิยม นับถือเป็นแบบอย่างของศิลปประจำชาติไทย และมีมติต้องกันว่าเกิดจากรูปแบบของธรรมชาติ นำมาประดิษฐ์ให้อยู่ในรูปทรง และเส้นที่อ่อนช้อยประกอบเป็นลวดลายที่เห็นว่างดงาม ลายไทยยุคแรกๆ มักเป็นลวดลายแบบพันธุ์พฤกษา ใกล้เคียงกับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ (รูปที่ ๑) ต่อมาได้ดัดแปลงให้พิศดารขึ้นแล้วแต่ความนิยมของแต่ละสมัย จนกระทั่งกลายเป็นรูปแบบลายไทยที่เห็นในปัจจุบัน (รูปที่ ๒)

หากพิจารณาให้ดีแล้วพบว่าลักษณะลายไทย จะให้ความรู้สึกที่อ่อนช้อยงดงาม นุ่มนวล ไม่แข็งกระด้าง

รูปที่ ๒ งานกระหนาบเส้นถมพื้นลาย
โดยผู้เขียน

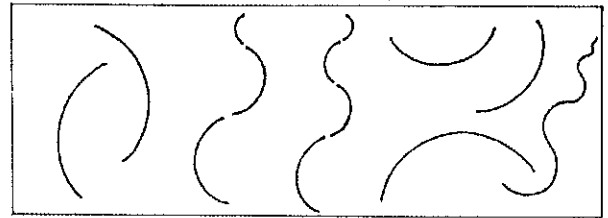
เคลื่อนไหวอย่างละมุนละไมจนหาที่ติมิได้ เช่นความโค้งงอของลายเครือเถา ลายก้านขด ลายมะลิ เลื้อยเป็นต้น ฯลฯ ความโค้งงอของเส้นรอบนอก ตัวลาย ยอดลาย ความอ่อนช้อยลื่นรับและสัมพันธ์กันของลายกระหนกสามตัวแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นความงดงามจากจักรวาลของเส้นโค้งเป็นหลักที่รับสลับกันไปมา อันเป็นลักษณะที่เหมาะสมกับคุณลักษณะของคนไทยที่เป็นชาติเสรี รักอิสระ แสดงถึงอุปนิสัยใจคอของคนไทยซึ่งมีความโอบอ้อมอารีย์ อ่อนน้อมถ่อมตนใจดี ออกมาอย่างแท้จริงในลวดลายนั้นๆ

ลายไทย คือ ลักษณะของลวดลายแบบประจำชาติของไทยเรานั้น รูปแบบของลวดลายจัดอยู่ในลักษณะประเภทลายประดิษฐ์ รูปแบบหรือกระบวนการวางเถาผูกลาย ล้วนประดิษฐ์ขึ้นจากดอกไม้ ใบไม้ และเครือเถาวัลย์เป็นพื้น แต่คนทั่วไปแลเห็นแล้วไม่เข้าใจหรือรู้สึกได้ว่า ลวดลายอย่างไทยๆ เรานั้นมีต้นเค้าเนื่องมาแต่ดอกแต่ใบไม้นั้น ก็เหตุด้วยความคิดของช่างประดิษฐ์คิดเติมแต่งให้งามยิ่งขึ้นไปกว่าธรรมชาติประการหนึ่ง กับยังสอดใส่ให้มีความรู้สึกลึกๆ ในทางสุนทรียภาพ ซึ่งอาจรู้สึกได้นอกเหนือยิ่งกว่าจะสัมผัสได้แต่แค่ใช้นัยนาตาแลดูเพียงอย่างเดียวเท่านั้นไม่ยังต้องสัมผัสด้วยจิตใจรู้สึกด้วยจึงจะเห็นงามเห็นคุณค่า

ความนิยมในการใช้ลวดลายนำเอามาตกแต่งสิ่งต่าง ๆ ให้งามนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการแก้ไขพื้นที่ซึ่งว่างเปล่า แลดูดาษดาให้เกิดมีผิวพื้นที่ต่างกันอย่างออกไปชวนให้เกิดสิ่งน่าสนใจประการหนึ่ง กับการตกแต่งด้วยลวดลาย ทำให้มีการจัดแบ่งช่วงตอนของสิ่งที่ถูกตกแต่งนั้นให้มีความสำคัญเพิ่มขึ้น และลวดลายยังจะเป็นส่วนช่วยให้มีคุณค่าทางความงามด้วย

จากนิยามลักษณะของลายไทยดังกล่าวจะทราบได้อย่างไรว่าลายไทยมีความงาม สิ่งแรกที่ควรพิจารณาก่อนคือ ลักษณะทรงสัดส่วนและเส้นในลายไทย โดยเฉพาะเรื่องเส้นถือได้ว่ามีความสำคัญมาก เพราะเส้นเท่านั้นคือหัวใจของลายไทย ถ้าเราไม่ศึกษาในความงามของเส้นเสียก่อน ก็มีโอกาสจะค้นหาความงามอันแท้จริงของลายไทยได้ ดังนั้นในการฝึกเขียนลายไทยครูช่างสมัยโบราณ จึงให้ความสำคัญกับเรื่องเส้นมาก

ผู้ที่จักเขียนลายไทยก็ต้องฝึกเขียนเส้นให้ได้ลักษณะ "คดให้ได้วง ตรงให้ได้เส้น" กล่าวคือถ้าจะเขียนเส้นคดๆ งอๆ จะเขียนอย่างคนธรรมดาเขาเขียนกันไม่ได้ ข้างเขียนจะต้องเขียนเส้นคด ๆ ให้เป็นวงสวยงามไม่คด ๆ งอ ๆ (รูปที่ ๓) คำว่าตรงให้ได้เส้นก็เช่นกัน ตรงอย่างไรจึงจะได้เส้น ก็หมายความว่ามือจะต้องให้เที่ยงนั่นเอง

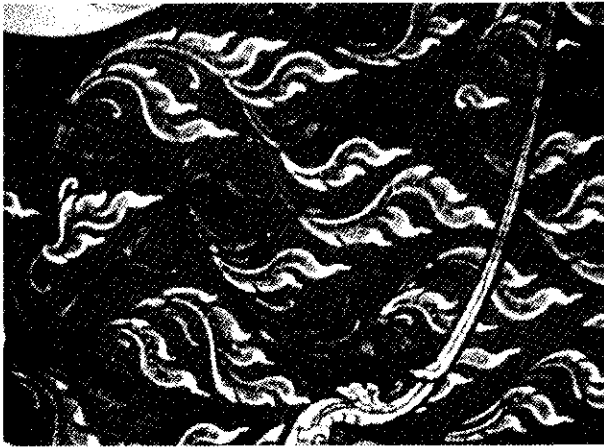
รูปที่ ๓ การเขียนเส้นโค้ง "คดให้ได้วง" ในทิศทางต่าง ๆ

ในการพิจารณาความงามของลายไทยนั้น ก่อนอื่นต้องแยกประเภทของงานที่นำลายไทยมาใช้ประกอบ เช่น งานลายรดน้ำ งานจิตรกรรมเขียนสี งานปูนปั้น งานเครื่องถม งานแทงหยวก งานสลักกระดาษทอง อังกฤษ งานแกะสลักไม้ งานประดับมุก เป็นต้น ฯลฯ เพราะงานแต่ละอย่างจะมีศาสตร์หรือหลักการในการสร้างสรรค์และการพิจารณาคุณค่าทางความงามที่แตกต่างกัน ไม่สามารถนำหลักการในการวัดคุณค่าทางความงามของงานอีกอย่างไปใช้กับงานอีกอย่างได้ เพราะในกระบวนการทำงานแต่ละอย่างจะมีข้อปฏิบัติข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป

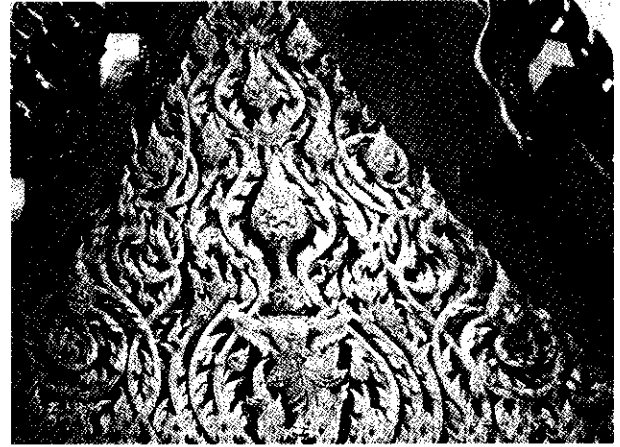
ตัวอย่างประเภทของงานศิลปะไทย

งานลายรดน้ำ

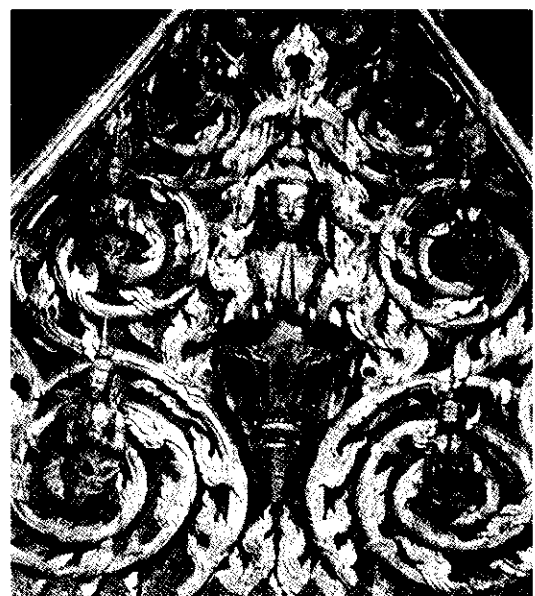
งานจิตรกรรมไทย

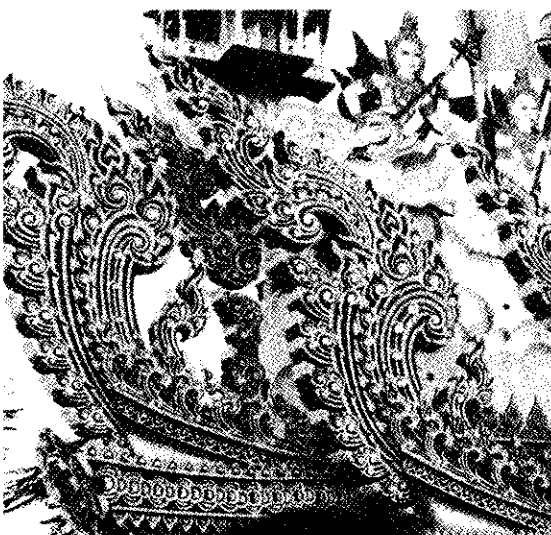
งานลายปูนปั้น

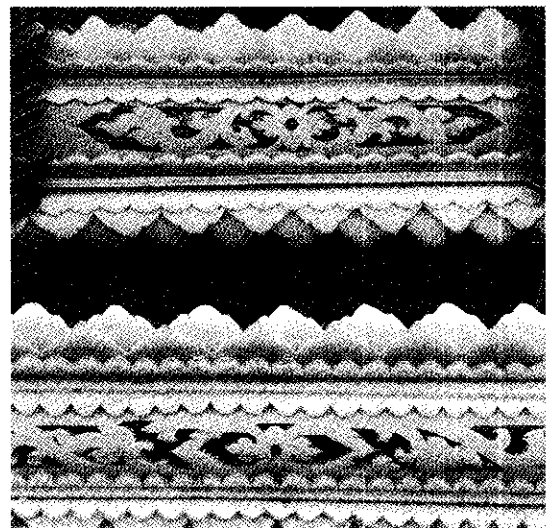
งานประดับมุก

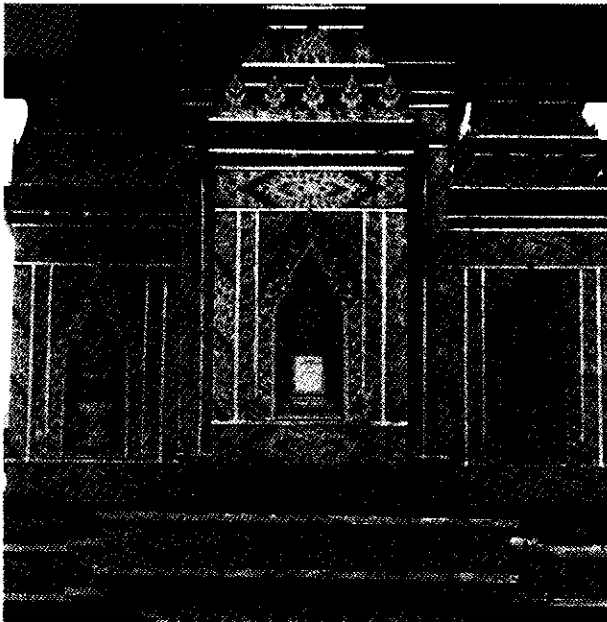
งานแกะสลักไม้

งานแกะโฟม

งานแทงหยวก

งานสลักระดาษทองอังกฤษ

และลายไทยในงานแต่ละประเภทจะมีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งๆ ที่เป็นลายชนิดเดียวกัน ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการพิจารณาความงามของลายไทย จากงานเขียนลายโดยเส้นเป็นหลักก่อน เช่น ลายรดน้ำ หรือลายเขียนสี ส่วนงานประเภทอื่นจะทยอยกล่าวในฉบับต่อไป

ความงามของลายไทย ผู้เขียนขอแยกประเด็นในการพิจารณาไว้ ๒ ประเด็น คือ ความงามจากการเห็นและความงามในความรู้สึก ซึ่งความงามดังกล่าวถือเป็นหัวใจในการพิจารณา

๑. ความงามจากการเห็น คือ การมองเห็นว่าลายไทยนั้นมีความงามอย่างไร และลายไทยลักษณะอย่างไรจึงรู้งามหรือไม่งาม แยกประเด็นในการมองไว้ดังนี้

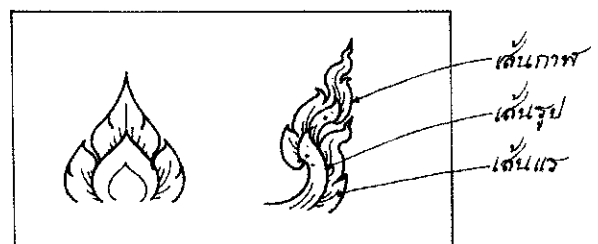
๑.๑ เส้นภายนอก คือ เส้นที่ก่อให้เกิดรูปทรงของตัวลาย แบบต่างๆ ในการเขียนลายไทยเส้นมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะเส้นโค้งและเส้นคดโค้งถือเป็นหัวใจในการเขียนลาย ลักษณะเส้นจะบอกได้ว่าลายที่เขียนนั้นงามหรือไม่ มีรูปทรงที่สมบูรณ์หรือแห้งแล้ง ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับฐานที่คำว่า “พอดี” นั่นเอง ทั้งลักษณะความโค้งในการเขียนลายแต่ละแบบและรูปทรงที่เกิด

๑.๒ เส้นจากการกระทบเส้น นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากในการพิจารณาความงามของลายไทย เพราะจากการกระทบเส้นทำให้มองเห็นความงามจากเส้นที่ประกอบเป็นตัวลาย ค่าน้ำหนักมิติในตัวลาย ความคมของเส้นที่เขียนตลอดจนฝีมือ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ที่เขียนว่ามีฝีมือระดับใด และสามารถแบ่งตัวลายแต่ละตัวได้ สามารถบอกได้ว่าลายไทยตัวไหนอยู่หน้าอยู่หลัง ต่ำหรือสูงกว่ากัน โดยพิจารณาจากขนาดและความเข้มของเส้น ที่ใช้ในการกระทบเส้นเขียนลาย ซึ่งมีชื่อเรียกมีลักษณะและหน้าที่ดังนี้

- เส้นกาฟ คือเส้นสีดำ หรือเข้ม หรือเส้นขนาดใหญ่ ใช้เขียนรอบนอกตัวลายแต่ละตัวเพื่อแสดงขอบเขตของตัวลายการแบ่ง แยกตัวลายทำให้มองเห็นลายไทยแต่ละตัวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อความสะดวกในการถมพื้นสำหรับงานลายรดน้ำและการเขียนสี

- เส้นรูป คือ เส้นขนาดกลางใช้เขียนแสดงรายละเอียดของลายไทยแต่ละตัวให้สมบูรณ์

- เส้นแร คือ เส้นขนาดเล็กสดใสใช้เขียนแทนการแรเงา เพื่อให้เกิดมิติหรือส่วนที่แสดงลายละเอียด ค่าน้ำหนักบนพื้นรูปภาพ หรือลวดลายให้ดูแล้วรู้สึกว่ามีน้ำหนักหรือจมลงไปเพื่อช่วยขับส่วนพื้นซึ่งอยู่ตอนหน้าให้ลอยตัวเด่นขึ้น

เส้นในการกระทบเส้นลายไทย

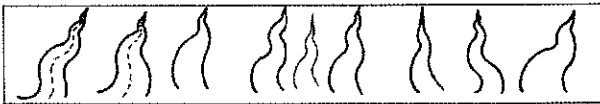
๑.๓ รูปร่างหรือรูปทรงของลายไทยแต่ละรูปแบบ ที่ว่างามนั้นคือมีสัดส่วนที่พอดี ไม่อ้วนหรือผอมเกินไป ตลอดจนจังหวะช่วงที่โค้งด้วย ซึ่งแต่ละลายจะมีรูปร่างสัดส่วนโครงสร้างที่ต่างกัน

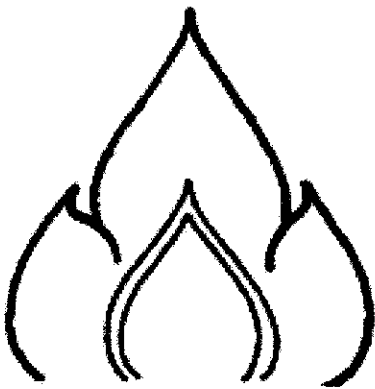
๑.๔ ยอดลายและการบากลายมี

ความสำคัญมากในการเขียนลายไทยรูปแบบต่าง ๆ เพราะสิ่งที่จะช่วยให้ลายที่เขียนนั้นมีความงาม มีความอ่อนไหวมีชีวิตชีวาและมีพลังก็คือ ยอดลายและการบากลาย

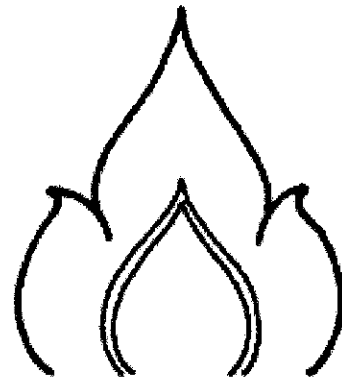
- ยอดลาย จุดเด่นความงามของกระหนกอยู่ที่ยอดลาย หากรูปร่างรูปทรงของลายได้สัดส่วนสวยงามดีแต่ยอดลายแข็งทื่อไม่อ่อนพริ้ว ลายนั้นก็จะดูไม่งามมากนักหรือไม่งามเลย ยอดลายที่งามพิจารณาได้จากลักษณะเปลวไฟหรือลักษณะหางปลาไหลไม่แข็งทื่อเหมือนกริช ไม่ผอมเรียวและยาวเกินไปหรือไม่อ้วนท้วมและสั้นเกินไป ต้องมีขนาดสัดส่วนที่งามพอดี ทั้งจังหวะโค้งและขนาดส่วนรูปแบบแต่ละช่วงแต่ละลำนักจะมีลักษณะแตกต่างกันไป

- การบากลาย คือ การแบ่งระยะของเส้นรอบตัวลายออกเป็นช่วง ๆ ให้ได้ระยะจังหวะที่ห่างเท่า ๆ กันให้มองดูพอดีไม่ห่างเกินไปหรือถี่เกินไป ลักษณะการบากที่งามสังเกตความโค้งของเส้นที่บากต้องสัมพันธ์กับความโค้งของเส้นรอบนอกตัวลายด้วย โดยปกติการบากลายมี ๒ วิธี คือ การบากเข้า (บากใน) และบากออก (บากนอก)

การบากเข้า

การบากออก

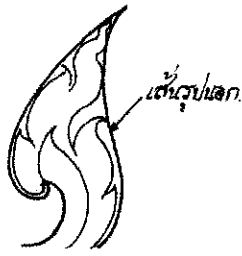
ทั้งนี้การบากจะไม่เป็นตัวทำลายรูปทรง และความงามของตัวลายโดยมองจากเส้นรอบนอกของตัวลาย

๒. ความงามในความรู้สึก คือ การรู้สึกจากการมองว่าลายนั้นงามหรือไม่งาม โดยมองจากเส้นร่างโครงสร้าง ซึ่งเป็นเส้นที่ไม่แสดงให้เห็นเป็นเส้นในจินตนาการที่ผู้ดูจะรู้สึกหรือปะติดปะต่อเชื่อมโยงจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่ง หรือที่เรียกว่าเส้นเชิงนัย เส้นชนิดนี้เดินทางด้วยความรู้สึกไม่ใช่ด้วยการเห็นเป็นเส้นที่มีความสำคัญมากในทางศิลปะ ลายไทยจะเคลื่อนไหวหรือหยุดนิ่งงามหรือไม่งาม สมบูรณ์ไม่สมบูรณ์ก็อยู่ที่เส้นเชิงนัยที่มองไม่เห็นนี้ ซึ่งแยกลักษณะในการพิจารณาได้ดังนี้

๒.๑ เส้นแกนของรูปร่างรูปทรงของลาย คือเส้นแกนภายในของตัวลาย เช่นกระหนกสามตัว เส้นแกน คือ เส้นคดโค้ง

๒.๒ เส้นรูปนอกของลาย คือ เส้นรูปร่างโดยรวมของกลุ่มลาย

๒.๔ เส้นที่แสดงความเคลื่อนไหวของที่ว่าง

๒.๓ เส้นที่ลากด้วยจินตนาการจากจุดหนึ่ง ถึงอีกจุดหนึ่ง

จากประเด็นต่างๆ ที่นำมาเสนอเป็นแนวทาง
ประกอบการศึกษาพิจารณาเพื่อให้ทราบว่า ลายไทยนั้น
มีความงามอย่างไร ลายงามหรือไม่งามแล้วนั้น
ต้องอาศัยประสบการณ์การดูให้มากด้วย จึงจะสามารถ
สรุปได้ว่าลายงามหรือไม่งาม

บรรณานุกรม

- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ . (2543). **ร้อยคำร้อยความ** . สถาบันไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย , กรุงเทพฯ
 ชะลูด นิยมเสมอ . (2531). **องค์ประกอบศิลปะ** . ไทยวัฒนาพานิช , กรุงเทพฯ
 ปฏิพัทธ์ คาระดาช . (2541). **ลายไทย - ภาพไทย เล่ม 1** , กรุงเทพฯ
 วิทย์ พิณคันเงิน . (2530). **ลายไทย** . องค์การการค้าสุภา , กรุงเทพฯ
 วิทย์ พิณคันเงิน . (2512). **ศิลปกรรมและการช่างไทย** . โอเดียนสโตร์ , กรุงเทพฯ
 เสน่ห์ หลวงสุนทร . (2542) **ศิลปะไทย** . วาดศิลป์ , กรุงเทพฯ

